

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Matteus Romare

Nödvärn mot flera angripare

Om hur rätten till nödvärn ser ut i förhållande till flera
angripare som agerar i medgärningsmannaskap.

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: HT23

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Ämnet	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Teori och metod	7
1.5 Material.....	8
1.6 Forskningsläge.....	9
1.7 Disposition.....	9
2 RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER	11
2.1 Rätten till nödvärn.....	11
2.1.1 Allmänt.....	11
2.1.2 Ett påbörjat eller överhängande angrepp på person eller egendom	11
2.1.3 Försvarlighetsbedömningen	12
2.2 Nödvärn och dess intresseavvägning	14
2.3 Medgärningsmannaskap	16
2.3.1 Medgärningsmannaskap i förhållande till nödvärn.....	17
3 RÄTTSPRAXIS	19
3.1 Fall där angriparen har varit fler än en	19
3.1.1 NJA 1990 s. 210.....	19
3.1.2 NJA 1992 s. 474.....	19
3.1.3 RH 1994:9	20
3.1.4 Mål B 3835–23.....	21
3.2 Fall där gärningen var begången i medgärningsmannaskap	22
3.2.1 NJA 1995 s. 661.....	22
4 ANALYS	24

4.1	Nödvärnsrätt i förhållande till ett brottsligt angrepp begånget av flera personer	24
4.2	Nödvärnsrättens förenlighet med den angripnes intressen när angriparna är flera	26
5	SLUTSATS OCH AVSLUTANDE REFLEKTIONER	29
6	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30

Summary

The following paper addresses the question of how the right to self-defense is applied against multiple attackers, especially when they act in concert. Chapter 24 of the Swedish Criminal Code stipulates the right to self-defense in case of criminal attacks on persons or property, provided that the action is not clearly unjustifiable. Since the preparatory work for the Swedish Criminal Code only consider the right to self-defense from the perspective of an individual attacker, the question arises as to what applies when there are several attackers. It also raises the question of whether the current regulation of self-defense is compatible with the interests of the attacked person.

The paper illustrates that self-defense involves a balance between opposing interests. On the one hand, there is the attacked person's interest in the right to life, safety, and health, while on the other hand there is the attackers' interest in not being subjected to more violence than necessary. In the literature, there are divergent opinions on the application of the right to self-defense in cases of criminal attacks carried out by accomplices. As a starting point, the right to self-defense is assessed on the basis of the individual actions of the attackers, placing high demands on the attacked party to act rationally in a pressured situation. An alternative solution is to consider the criminal attack as a collective act committed in concert.

The paper clarifies that there is only one ruling from the Supreme Court explicitly addressing the issue of self-defense against multiple attackers acting in concert, namely NJA 1995 s. 661. In this case, the Supreme Court decided to separate the right to self-defense based on the individual actions of the attackers. Although the attackers were convicted of attempted robbery in concert, the victim had the right to self-defense only against one of the robbers.

The ruling is further discussed in the paper's analysis. There it is questioned whether NJA 1995 s. 661 should be indicative in all self-defense situations. Criticism is directed at considering this ruling as a general rule, as the

precedent risks not satisfying the interests of the attacked party in self-defense situations involving multiple attackers acting in concert.

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar frågan om hur nödvärnsrätten tillämpas mot flera angripare, särskilt när dessa agerar i medgärningsmannaskap. Brottsbalkens 24 kapitel stadgar rätten till självförsvar vid brottsliga angrepp på person eller egendom, förutsatt att agerandet inte är uppenbart oförsvarligt. Eftersom förarbetena till brottsbalken endast behandlar rätten till nödvärn med utgångspunkt från angriparen som en person, uppstår frågan vad som gäller när angriparna är flera. Dessutom väcks frågan om dagens nödvärnsreglering är förenlig med den angripnes intressen.

I uppsatsen belyses att nödvärn innebär en avvägning mellan motstående intressen. Å ena sidan står den angripnes intresse av rätten till liv, säkerhet och hälsa, medan å andra sidan står angriparnas intresse av att inte utsättas för mer våld än nödvändigt. Inom litteraturen finns delade meningar om tillämpningen av nödvärnsrätten vid brottsliga angrepp utförda i medgärningsmannaskap. Som utgångspunkt bedöms nödvärnsrätten utifrån angriparnas individuella handlingar, vilket ställer höga krav på den angripne att agera rationellt i en pressad situation. En alternativ lösning är att betrakta det brottsliga angreppet som en gemensam gärning begången i medgärningsmannaskap.

Uppsatsen klargör att det endast finns ett avgörande från Högsta domstolen som explicit behandlar frågan om nödvärn mot flera angripare agerande i medgärningsmannaskap, nämligen NJA 1995 s. 661. I detta fall beslutade Högsta domstolen att separera nödvärnsrätten baserat på angriparnas individuella handlingar. Trots att angriparna dömdes för rån försök i medgärningsmannaskap hade den angripne endast nödvärnsrätt mot en av rånarna.

Avgörandet diskuteras närmare i uppsatsens analys. Där ifrågasätts det om NJA 1995 s. 661 ska vara vägledande i samtliga nödvärnssituationer. Kritik riktas mot att betrakta detta avgörande som en huvudregel, då prejudikatet riskerar att inte tillgodose den angripnes intressen i nödvärnssituationer där angriparna är flera och agerar i medgärningsmannaskap.

Förkortningar

Art.	Artikel
BrB	Brottsbalken
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv avdelning I
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
St.	Stycke
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Ämnet

Brottslighet har varit en konstant i samhället, där det årliga antalet anmälda brott varierat mellan 1,4 miljoner och 1,6 miljoner från 2013 till 2022.¹ Bland dessa brott återfinns brottsliga angrepp mot person, där cirka 84 000 misshandelsbrott anmäldes i Sverige under 2022. Enligt den Nationella trygghetsundersökningen angav 2,8 procent att de utsatts för misshandel samma år.²

Regleringen i brottsbalken (BrB)³ stadgar en rätt till självförsvar vid brottsliga angrepp på person eller egendom, under förutsättning att agerandet inte är uppenbart oförsvarligt. Huvudregeln är att den angripne har rätt till nödvärn med beaktande av angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt.⁴ Förarbetena betonar behovet av en intresseavvägning mellan den angripne och angriparen. Då förarbetena till BrB endast behandlar rätten till nödvärn med utgångspunkt från angriparen som en person, uppstår frågan vad som gäller när angriparen är två eller fler.⁵

Sommaren 2023 avgjorde Hovrätten för Västra Sverige mål B 3835–23, där en person blev angripen av flera personer. Nödvärn aktualiserades och avvärjningshandlingen resulterade i angriparnas död. Hovrätten ansåg att handlingen var företagen i nödvärn och att nödvärnshandlingen inte var att anse som uppenbart oförsvarlig.⁶ HD har tidigare klargjort att överdrivet våld mot angripare inte bör resultera i ansvarsfrihet.⁷ Frågan som uppstår är vad som gäller för den angripne när denna utsätts för ett brottsligt angrepp av flera

---

¹ Brottsförebyggande rådet, ”Anmälda brott”, <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/anmalda-brott.html>, (besökt 2023-11-24).

² Brottsförebyggande rådet, ”Våld och misshandel”, <https://bra.se/statistik/statistik-om-brottstyper/vald-och-misshandel.html>, (besökt 2023-11-24).

³ SFS 1962:700.

⁴ 24 kap. 1 § 1 st BrB.

⁵ Prop. 1993/94:130 s. 29–30; jfr SOU 1988:7 s. 68.

⁶ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-07-21 i mål B 3835–23.

⁷ Jfr NJA 1995 s. 661.

angripare som agerar i medgärningsmannaskap. Vidare uppstår frågan om dagens nödvärnsreglering är förenlig med den angripnes intressen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att dels redogöra för hur den svenska nödvärnsregleringen ser ut och hur den förhåller sig till flera angripare som agerar i medgärningsmannaskap, dels analysera om denna reglering är tillräckligt anpassad sett till den angripnes intressen. För att besvara detta kommer uppsatsen behandla två frågeställningar:

1. I vilken mån har en person nödvärnsrätt i förhållande till ett brottsligt angrepp som utförs av flera personer?
2. Är dagens nödvärnsreglering tillräckligt anpassad för de brott som begås i medgärningsmannaskap sett till den angripnes intresse?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen syftar till att utreda och redogöra för nödvärnsbestämmelsen i 24 kap. 1 § BrB och hur denna förhåller sig till när det finns fler än en angripare. Uppsatsen kommer, mot bakgrund av uppsatsens omfång, endast beröra en av fyra situationer som aktualiserar rätt till nödvärn, nämligen ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom.⁸ Nödvärnsbestämmelsen i 24 kap. 1 § BrB är också nära sammankopplad med bestämmelsen i 24 kap. 6 § BrB vad gäller nödvärnsexcess. Denna bestämmelse kommer nämnas i de delar som rättspraxis tar upp och berör det. Utöver detta ämnar inte uppsatsen att behandla nödvärnsexcess mer ingående då uppsatsens utrymme inte tillåter detta.

Nödvärn utgör en av flera ansvarsfrihetsgrunder i svensk straffrätt. Andra ansvarsfrihetsgrunder är nödsituationer, samtycke, förmans order och laga befogenhet.⁹ Dessa ansvarsfrihetsgrunder berörs minimalt om ens över huvud

---

⁸ 24 kap. 1 § 2 st punk 1–4 BrB.

⁹ 24 kap. 4 § BrB; 24 kap. 7 § BrB; 24 kap. 8 § BrB; 24 kap. 2 § BrB; Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 208.

taget. Avslutningsvis, med beaktande av uppsatsens utrymme, tillåts inte någon komparativ studie genomföras.

1.4 Teori och metod

Uppsatsen använder sig av den rättsdogmatiska metoden i syfte att analysera det aktuella rättsläget kring nödvärnssituationer med flera angripare. De traditionella rättskällorna, lagtext, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin, används med hänsyn till deras auktoritet enligt rättskällevärdet. Rättskällevärdet för doktrin är omdiskuterat och behandlas därför med viss försiktighet. Doktrin utan formell auktoritet kan ändå tillerkännas auktoritet om den integreras med andra rättskällor.¹⁰

Om en frågeställning inte enbart kan besvaras genom den rättsdogmatiska utredningen uppstår frågan om vilket annat material som kan användas. Nödvärn och självförsvar diskuteras inom det rättsfilosofiska området, vilket resulterar i riklig litteratur.¹¹ Juridiska och moraliska frågor sammanstrålar ofta och är därför av ömsesidigt intresse.¹² Det är värt att notera att svensk straffrätt och nödvärnsbegreppet skiljer sig från utländsk rätt.¹³ Trots detta bör slutsatserna som dras, med hänsyn till den rättsfilosofiska litteraturen, inte vara främmande för svensk straffrätt.

Inom straffrätten är utrymmet för rättspolitiska bedömningar begränsat.¹⁴ För att möjliggöra en mer fri argumentation, baserad på annan litteratur utöver de etablerade rättskällorna, tillämpar jag ett kritiskt *de lege ferenda*-perspektiv i analysen. Enligt Jareborg motverkar den rättsdogmatiska metoden inte ett sådant synsätt, då vetenskapens natur innebär strävan efter förbättringar.¹⁵ Nödvärnsbestämmelsens vaghet kritiserar tillsammans med avsaknaden av domstolarnas klargöranden i frågan. Därefter har förslag framförts på hur

---

¹⁰ Kleineman (2018) s. 28–29.

¹¹ Se t.ex. Leverick (2006); Uniacke (1995); jfr Thomson (1990) s. 283–310.

¹² Thomson (1990) s. 73–78.

¹³ Jfr t.ex. Frände och Lernestedt (2021), s. 767.

¹⁴ Alexius (1996), s. 363–367; jfr Sandgren (2021) s. 55–56.

¹⁵ Jareborg (2004) s. 4.

rätten bör utvecklas för att skydda den angripne sett ur dennes perspektiv och intressen.

1.5 Material

Utgångspunkten för uppsatsens framställning har varit lagtexten i 24 kap. 1 § 1–2 st BrB. För att tolka lagtexten har förarbeten och doktrin använts som kompletterande källor. Lagtext, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin utgör tillsammans viktiga beståndsdelar i rättskällevärdet. Medan lagtext och praxis från HD åtnjuter formell auktoritet enligt rättskällevärdet, råder det delade meningar om lagförarbeten i form av propositioner erhåller likartad auktoritet. Det följer dock av rättskällevärdet att förarbeten kan tillmätas stor vikt vid brist på tydlig lagtext och praxis.¹⁶ I denna uppsats har förarbeten, särskilt prop. 1993/94:130 och SOU 1988:7, använts för att utreda frågan hur nödvärnsrätten förhåller sig till situationer där angripna är fler än en.¹⁷

Antalet rättsfall som behandlar nödvärnssituationer där angripna agerar i medgärningsmannaskap är få. Endast ett avgörande från HD adresserar explicit hur en sådan situation bör bedömas.¹⁸ Mot bakgrund av detta används även domar från HovR:n i syfte att undersöka rättstillämpningen. Utöver detta finns rättsfall som behandlar situationer där angripna är fler än en. Domskalen ger emellertid inte alltid tydlig vägledning om medgärningsmannaskapets påverkan på bedömningen.

Litteratur författad av Asp¹⁹ och Lernestedt²⁰ används för att beskriva nödvärn och dess intresseavvägningar. Enligt rättskällevärdet har litteratur ingen formell auktoritet utan övertygar genom argumentens styrka.²¹ Författarnas auktoritet, erkända inom den juridiska litteraturen, stärker dock litteraturens pålitlighet.²² Internationell rättsfilosofisk litteratur författad av

---

¹⁶ Kleineman (2018) s. 28.

¹⁷ Prop. 1993/94:130 och SOU 1988:7.

¹⁸ Se NJA 1995 s. 661.

¹⁹ Asp (2018).

²⁰ Lernestedt (2016).

²¹ Kleineman (2018) s. 28.

²² Högsta domstolen, "Petter Asp", <https://www.domstol.se/hogsta-domstolen/justitierad/petter-asp/>, (besökt 2023-12-27) och Stockholms universitet, "Claes Lernestedt", <https://www.su.se/profiles/lerne-1.219652>, (besökt 2023-12-27).

Leverick²³ och Uniacke²⁴ används för att tillföra ytterligare en dimension. Även om detta inte är en erkänd rättskälla enligt rättskällevärdsläran, finns det motiv att använda den. Eftersom straffrätt och moral är nära kopplade kan sådan litteratur vara intressant att inkludera.²⁵

1.6 Forskningsläge

Frågan om vad som gäller i en nödvärnssituation där omständigheterna är sådana att det finns flera angripare har behandlats av doktorand Marie Kagrell genom hennes artikel i SvJT *Nödvärn mot flera (angripare)*. I denna artikel undersöker Kagrell hur den svenska nödvärnsregleringen förhåller sig till en situation där det brottsliga angreppet görs av flera personer.²⁶

Även Zila har genom sin artikel i Juridisk tidskrift, *Nödvärn mot flera medverkande i ett brottsligt angrepp samt ansvar för handlande i s k putativt nödvärn*, kommenterat frågan om nödvärn mot flera medverkande i ett brottsligt angrepp. Zila diskuterar frågan i relation till HD:s avgörande i NJA 1995 s. 661.²⁷ På liknande sätt har Svensson i sin bok *Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott* kommenterat frågan i ljuset av NJA 1995 s. 661.²⁸

Bortsett från Kagrells och Zilas artiklar samt Svenssons bok²⁹ finns det så vitt jag vet ingen omfattande utredning av frågan. Det är mot denna bakgrund jag hoppas att förevarande uppsats ytterligare kan undersöka frågan och bidra med ett perspektiv som tar hänsyn till den angripnes intressen.

1.7 Disposition

Uppsatsens andra avsnitt syftar till att ge läsaren en förståelse för regleringen av rätten till nödvärn och begreppet medgärningsmannaskap. I avsnitt 2.2

---

²³ Leverick (2006).

²⁴ Uniacke (1995).

²⁵ Thomson (1990) s. 73–78.

²⁶ Kagrell (2023).

²⁷ Zila (1995/96).

²⁸ Svensson (2016).

²⁹ Kagrell (2023); Zila (1995/96); Svensson (2016).

diskuteras nödvärnets intresseavvägning. Detta avsnitt är väsentligt för att få en förståelse för litteraturens uppfattning om frågan.³⁰ Avsnitt 2.3 behandlar begreppet medgärningsmannaskap och dess innebörd. Därefter följer avsnitt 3 som redogör för relevanta rättsfall. Efter det görs en analys om hur nödvärnsrätten förhåller sig till situationen när angripna är flera och agerar i medgärningsmannaskap. Analysen behandlar också frågan om dagens nödvärnsreglering är tillräckligt anpassad sett till den angripnes intressen när angripna är flera och agerar i medgärningsmannaskap. Slutligen presenteras en sammanfattning där uppsatsens frågeställningar besvaras.

---

³⁰ Jfr Asp (2018); Lernestedt (2016); Leverick (2006); Uniacke (1995); Frände och Lernestedt (2021).

2 Rättsliga utgångspunkter

2.1 Rätten till nödvärn

2.1.1 Allmänt

Nödvärn utgör en av flera ansvarsfrihetsgrunder i svensk straffrätt.³¹ I samband med att brott uppstår, förekommer det naturligen intressekollisioner mellan den som blir angripen och angriparen. 24 kap. BrB kan ses som en lösning på dessa intressekollisioner.³² En vanligtvis straffbelagd gärning kan under vissa omständigheter vara rättfärdigad. Så är fallet med nödvärn.³³ En av fyra situationer som aktualiserar nödvärn är ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom.³⁴ Av 24 kap. 1 § 1 st BrB följer det att en nödvärnshandling utgör ett brott endast om handlingen anses vara uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt.³⁵

2.1.2 Ett påbörjat eller överhängande angrepp på person eller egendom

En av fyra möjliga nödvärnssituationer är ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom.³⁶ Med brottsligt angrepp på person förstås att angreppet måste vara fysiskt.³⁷ För att det ska föreligga ett brottsligt angrepp krävs det dessutom att uppsåts- eller oaksamhetsrekvisitet är uppfyllt.³⁸ Även om det som utgångspunkt är uppsåtliga brott som anses utgöra brottsliga angrepp kan rätt till nödvärn föreligga mot handlingar som är culpösa. Utöver detta kan underlåtenhet utlösa en nödvärnssituation.³⁹ Det

---

³¹ 24 kap. BrB.

³² Zila, Brottsbalk (1962:700) 24 kap. 1 §, Lexino 2023-06-01 (JUNO).

³³ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 208–209.

³⁴ 24 kap. 1 § 2 st 1 punkten BrB.

³⁵ 24 kap. 1 § 1 st BrB.

³⁶ 24 kap. 1 § 2 st 1 punkten BrB.

³⁷ Prop. 1962:10, del B s. 323.

³⁸ Wennberg, Suzanne, Brottsbalken – en kommentar (24 november 2023, JUNO, version 23), kommentaren till 24 kap. 1 §.

³⁹ Wennberg, Suzanne, Brottsbalken – en kommentar (24 november 2023, JUNO, version 23), kommentaren till 24 kap. 1 §; jfr SOU 1988:7 s. 70.

våld som den angripne använder mot bakgrund av att denne befinner sig i en nödvärnssituation är inte att se som ett brottsligt angrepp. Med andra ord kan inte den ursprunglige angriparen eller angriparna ha rätt till nödvärn mot den ursprunglige angripne.⁴⁰

Som utgångspunkt är preventivt nödvärn inte tillåtet enligt svensk rätt.⁴¹ Beteckningen överhängande öppnar dock upp möjligheten för den angripne att i vissa situationer använda sin nödvärnsrätt i ett tidigare stadium än i den situationen då det brottsliga angreppet redan är påbörjat. För att nödvärnsrätten ska aktualiseras på detta tidigare stadium krävs det att det brottsliga angreppet är överhängande. Med andra ord ska det brottsliga angreppet vara på väg att ske.⁴²

Nödvärnsrätten upphör i samband med att det brottsliga angreppet har upphört. HD har i två fall förklarat att om den angripne går till motangrepp efter att angriparens brottsliga angrepp har upphört föreligger det inte längre en nödvärnssituation och därför överskrids nödvärnsrätten.⁴³

2.1.3 Försvarlighetsbedömningen

I de situationer som aktualiserar nödvärn enligt 24 kap. 1 § BrB har den som blir angripen en viss rätt att försvara sig och använda våld som annars hade varit straffbelagd.⁴⁴ Det föreligger dock vissa begränsningar som nödvärnet måste hålla sig inom. Nödvärnsgärningen får endast vidtas för att avvärja det brottsliga angreppet.⁴⁵ Mot bakgrund av skrivelsen att rätt till nödvärn föreligger mot ett brottsligt angrepp uppställs det ett krav på att gärningen som företas i en nödvärnssituation måste rikta sig mot det specifika angreppet som föranleder rätten till nödvärn. Följaktligen krävs det att

---

⁴⁰ NJA 1976 s. 183.

⁴¹ Zila, Brottsbalk (1962:700) 24 kap. 1 §, Lexino 2023-06-01 (JUNO).

⁴² Wennberg, Suzanne, Brottsbalken – en kommentar (24 november 2023, JUNO, version 23), kommentaren till 24 kap. 1 §.

⁴³ NJA 1970 s. 280; jfr NJA 1980 s. 606.

⁴⁴ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 210.

⁴⁵ Prop. 1993/94:130 s. 69; jfr SOU 1988:7 s. 202.

avväjningshandlingen som företas i nödvärn är riktad mot den gärning som utlöser nödvärnsrätten.⁴⁶

För ansvarsfrihet krävs även att handlingen inte är uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt.⁴⁷ Förarbetena till 24 kap. BrB ger vägledning om vilka omständigheter som är relevanta för försvarlighetsbedömningen. Det är emellertid inte möjligt att fastställa omständigheter som alltid måste beaktas vid försvarlighetsbedömningen. Omständigheterna är generella i sin karaktär. Som utgångspunkt får dels det våld som används inte vara oproportionerligt i förhållande till vad som krävs för att avvärja angreppet, dels får det inte föreligga ett evident missförhållande mellan gärningen som företas i nödvärn och angreppsgärningen.⁴⁸

HD har identifierat specifika omständigheter som kan tänkas påverka försvarlighetsbedömningen. Exempel på sådana omständigheter är möjligheten att fly från platsen, om nödvärnsgärningen utspelar sig under en längre period samt om den angripne har använt sig av någon form av vapen.⁴⁹ I förarbetena till BrB föreskrivs det att det bör föreligga en utbredd marginal för den som blir angripen vad gäller frågan om denne har agerat inom ramarna för nödvärnsrätten.⁵⁰ Även HD har använt sig av denna breda marginal när de har tagit ställning i försvarlighetsbedömningen.⁵¹

Handlingen som företas i nödvärn måste vidare rikta sig mot angriparen som person eller angriparens intressen. Zila menar att om det föreligger en situation där det finns flera angripare som agerar tillsammans och i samförstånd bör nödvärnshandlingen kunna riktas mot envar av angriparna.⁵²

---

⁴⁶ Prop. 1993/94:130 s. 69.

⁴⁷ 24 kap. 1 § 1 st BrB.

⁴⁸ Prop. 1962:210 del B s. 327; jfr NJA 2005 s. 237; jfr NJA 2009 s. 234.

⁴⁹ NJA 1970 s. 58; NJA 1995 s. 661; 2005 s. 237; NJA 2009 s. 234; NJA 2012 s. 45.

⁵⁰ SOU 1953:14 s. 377.

⁵¹ NJA 1990 s. 210; NJA 2005 s. 237.

⁵² Zila, Brottsbalk (1962:700) 24 kap. 1 §, Lexino 2023-06-01 (JUNO).

Däremot bör gränsen gå vid en medverkare vars handling inte uppfyller kraven på ett pågående eller överhängande brottsligt angrepp.⁵³

2.2 Nödvärn och dess intresseavvägning

Av prop. 1993/94:130 framgår det att rätten till nödvärn innebär en avvägning mellan motstående intressen. Nödvärnsrättens intressen kan liknas vid ett mynt, där den ena sidan representerar skyddet för den angripne och den andra sidan betonar vikten av att angriparen inte utsätts för mer våld än som är nödvändigt i den enskilda situationen. Propositionen understryker att den angripnes intresse alltid måste vägas mot det övergripande målet att rättssystemet inte ska bidra till en eskalering av våldet i samhället.⁵⁴

De svenska rättskällorna ger få svar om syftet bakom nödvärnsrätten och vad som är avgörande vid intresseavvägningen mellan den angripne och angriparen.⁵⁵ Även om det inte finns klara uttalanden om hur avvägningen bör göras, framgår det av förarbetena till BrB att det finns en betydande marginal för den som blir angripen när det gäller att bedöma om denne agerat inom ramarna för nödvärnsrätten.⁵⁶ Vidare framgår det att den angripnes intresse av att försvara sig mot angreppet är starkt, även om det inte är en absolut rättighet. Nödvärnsrätten betraktas som relativ.⁵⁷

I litteraturen har intresseavvägningen och nödvärnets skyddsintressen diskuterats. Asp delar upp rätten till nödvärn i två tankegångar: individens och samhällets. Enligt Asp grundar sig individens intressen på rätten till liv, säkerhet och hälsa. Detta skyddsintresse bör enligt Asp vara avgörande vid avvägningen mellan den angripne och angriparen.⁵⁸ I en situation där den angripnes intressen står mot angriparen eller angriparnas intressen bör den

---

⁵³ Zila, Brottsbalk (1962:700) 24 kap. 1 §, Lexino 2023-06-01 (JUNO).

⁵⁴ Prop. 1993/94:130 s. 29–30; jfr SOU 1988:7 s. 68.

⁵⁵ Frände och Lernestedt (2021), s. 768.

⁵⁶ SOU 1953:14 s. 377.

⁵⁷ SOU 1988:7 s. 60.

⁵⁸ Asp (2018) s. 531–532.

angripnes intressen prioriteras. Angriparen eller angriparnas intressen blir sekundärt.⁵⁹

Vad gäller samhället menar Asp att nödvärnsrätten föreligger som en konsekvens av att samhället inte alltid kan skydda individen. Således får individen i vissa situationer överta statens våldsmonopol och agera som en förlängning av staten. Lernestedt resonerar på liknande sätt som Asp och anser att nödvärnsrätten kan ses som att den angripne inte endast skyddar sig själv.⁶⁰ Genom att överta statens roll och motverka brott skyddas också straffrättsordningen, rättsordningen och samhället.⁶¹

I den rättsfilosofiska litteraturen diskuteras varför den angripnes intressen bör prioriteras framför angriparens. Leverick behandlar särskilt situationen där nödvärnshandlingen leder till angriparens död.⁶² För att rättfärdiga dödande i självförsvar måste det enligt Leverick förklaras varför den angripne tillåts ta livet av angriparen för att skydda sitt eget liv. Detta resonemang bygger på tanken att i ett rättssystem där människors liv anses lika och jämlikhet är grundläggande, har angriparen lika mycket rätt till liv som den angripne.⁶³ Trots att rätten till liv enligt art. 2 EKMR utgör en grundläggande mänsklig rättighet, kan den angripnes företräde motiveras av att angriparen temporärt förbrukar sin rätt till liv genom det brottsliga angreppet på den angripne.⁶⁴ Uniacke delar ett liknande resonemang som Leverick och argumenterar för att angriparen eller angriparna tillfälligt förlorar sitt rättighetsskydd genom det brottsliga angreppet som riktas mot den angripne.⁶⁵

I en nödvärnssituation som resulterar i angriparens död understryker HD att det inte kan uteslutas att dödande av angriparen kan omfattas av den angripnes nödvärnsrätt.⁶⁶ Vid en sådan bedömning måste hänsyn tas till artikel 2

---

⁵⁹ Asp (2018) s. 541–542.

⁶⁰ Asp (2018) s. 531–532; jfr Lernestedt (2016) s. 338–340.

⁶¹ Lernestedt (2016) s. 347–348.

⁶² Leverick (2006) 3 kap.

⁶³ Leverick (2006) s. 44–45.

⁶⁴ Leverick (2006) s 44, 54–55; jfr art. 2 EKMR.

⁶⁵ Uniacke (1995) s. 190–192.

⁶⁶ NJA 2005 s. 237.

EKMR, som stadgar rätten till liv.⁶⁷ Om staten tillåter en alltför vidsträckt tolkning av nödvärnsrätten riskerar den att bli ansvarig för överträdelser av art. 2 EKMR.⁶⁸

2.3 Medgärningsmannaskap

Medgärningsmannaskap utgör en variant av straffrättens gärningsmannaskap. I svensk straffrätt saknas det en legaldefinition om vad gärningsmannaskap, och däribland medgärningsmannaskap, innebär. Lagstiftaren har i stället upplåtit ansvaret till domstolen att avgöra om en medverkande är att anse som gärningsman eller inte.⁶⁹ Termen medgärningsmannaskap används sällan i domstolarnas domskäl. I stället används termer såsom tillsammans och i samförstånd för de situationer där personer har dömts i medgärningsmannaskap.⁷⁰ HD har i NJA 2023 s. 114 beskrivit medgärningsmannaskap på följande sätt:⁷¹

Om två eller flera personer agerar tillsammans och i samförstånd när ett brott begås, kan samtliga deltagande vara att anse som gärningsmän utan att alla eller ens någon av dem uppfyller brottsbeskrivningen. Det har inte någon avgörande betydelse vilka uppgifter var och en har haft att utföra vid brottet.⁷²

I litteraturen görs vanligtvis en åtskillnad mellan två typer av fall där frågan om medgärningsmannaskap blir aktuell.⁷³ Medgärningsmannaskap anses föreligga i de situationer där två eller flera personer deltar i misshandeln av en individ genom att turas om att slå offret.⁷⁴ Dessutom anses medgärningsmannaskap föreligga när ingen av gärningsmännen enskilt

---

⁶⁷ Artikel 2 EKMR.

⁶⁸ NJA 1994 s. 48; jfr NJA 2005 s. 237; jfr Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 218. Se också t.ex. domarna från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i mål *Česnulevičius v. Lithuania*, no. 13462/06, 2010-01-10 och *R.R and Others v. Hungary*, no 19400/11, 2012-12-04.

⁶⁹ SOU 1944:69 s. 92 f.; jfr NJA 2023 s. 114; NJA 2017 s. 531.

⁷⁰ Svensson (2016), s. 36.

⁷¹ NJA 2023 s. 114.

⁷² NJA 2023 s. 114, punkt 29.

⁷³ Svensson (2016), s. 37.

⁷⁴ Se t.ex. NJA 1980 s. 606.

uppfyller de krav som föreskrivs för en specifik brottskategori. Svensson exemplifierar detta med en situation där en person genomför råntvånget medan den andra utför tillgreppet.⁷⁵

När det gäller bedömningen av om två eller flera personer har agerat tillsammans och i samförstånd betonar HD i NJA 2023 s. 114 att det finns alternativa sätt att agera på. Å ena sidan kan detta vara fallet om personerna handlar utifrån en gemensam och förutbestämd brottsplan. Å andra sidan kan rekvisitet tillsammans och i samförstånd vara uppfyllt även om det inte finns någon förutbestämd brottsplan. Enligt HD kan detta inträffa när en eller flera personer ansluter sig till ett pågående agerande.⁷⁶

Ytterligare en förutsättning för att personerna i fråga ska kunna dömas i medgärningsmannaskap är att samtliga personer har haft uppsåt att agera gemensamt. Att bara förstå vad de andra planerade att göra är otillräckligt för att någon ska kunna dömas som medgärningsman. Det räcker inte heller att flera personer enskilt hade uppsåt att utföra samma handling för att dömas i medgärningsmannaskap. Mot bakgrund av att de inblandade döms för sina gemensamma handlingar ställs det ett explicit krav på att de hade uppsåt att agera tillsammans.⁷⁷

2.3.1 Medgärningsmannaskap i förhållande till nödvärn

Frågan om hur nödvärnsrätten förhåller sig till ett brottsligt angrepp begånget i medgärningsmannaskap har endast explicit behandlats av HD en gång.⁷⁸ Detta rättsfall behandlas mer detaljerat i avsnitt 3.2. I litteraturen finns det delade åsikter om hur nödvärnsrätten bör tillämpas i samband med ett brottsligt angrepp utfört i medgärningsmannaskap.⁷⁹ Enligt Zila bör försvarshandlingen i en situation med flera angripare som agerar i

---

⁷⁵ Svensson (2016), s. 37; jfr 8 kap. 5 § BrB.

⁷⁶ NJA 2023 s. 114, punkt 31–32.

⁷⁷ NJA 2023 s. 114, punkt 33–34; jfr NJA 2017 s. 531, punkt 46–47.

⁷⁸ Se NJA 1995 s. 661.

⁷⁹ Jfr Zila, Brottsbalken (1962:700) 24 kap. 1 §, Lexino 2023-06-01 (JUNO); jfr Svensson (2016), s. 406–407.

tillsammans och i samförstånd kunna riktas mot var och en av dem. Det förutsätter dock att varje individuell angripare uppfyller kraven för att handlingen ska anses vara ett brottsligt angrepp på person eller egendom, i enlighet med 24 kap. 1 § BrB.⁸⁰

Svensson delar Zilas uppfattning om att nödvärnsrätt mot brottsliga angrepp begåna i medgärningsmannaskap är beroende av att den individuella gärningen uppnår kravet på ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom.⁸¹ En alternativ lösning är enligt Svensson att betrakta det brottsliga angreppet som en enda gärning begången i medgärningsmannaskap och därifrån avgöra om nödvärnsrätt gentemot detta angrepp föreligger. Svensson menar att detta förhållningssätt är mer lämpad i situationer där det brottsliga angreppet inte går att dela upp. Ett exempel kan vara om person A håller fast C medan B hugger C med en kniv. I sådana situationer anser Svensson det besynnerligt att betrakta C som utsatt för två separata brottsliga angrepp på person.⁸²

Att göra individuella bedömningar av angriparnas agerande för att sedan utföra en nödvärnshandling i enlighet med denna bedömning menar Svensson ställer höga krav på den angripne personen C. I stället anser han att det i sådana situationer vore mer ändamålsenligt att bedöma angriparnas brottsliga angrepp som ett gemensamt angrepp som berättigar nödvärn och inte dela upp angreppet på individuell basis.⁸³

---

⁸⁰ Zila, Brottsbalken (1962:700) 24 kap. 1 §, Lexino 2023-06-01 (JUNO); jfr Zila (1995/96) s. 1143–1144.

⁸¹ Svensson (2016), s. 404–405.

⁸² Svensson (2016), s. 406–407.

⁸³ Svensson (2016), s. 407.

3 Rättspraxis

3.1 Fall där angriparen har varit fler än en

3.1.1 NJA 1990 s. 210

I NJA 1990 s. 210 behandlades frågan om rätten till nödvärn när en person hade förföljts av en grupp ungdomar samt tillfogats slag och sparkar av minst två av ungdomarna. Personen i målet fick ta emot flera slag av en grupp ungdomar som förföljde honom och hans flickvän. Under tiden personen förföljdes riktades glåpord mot honom. När två av personerna som förföljde honom kom i kapp uppstod ett tumultartat händelseförlopp. Personen som förföljdes tog fram en tapetkniv och viftade i riktning mot ungdomarna som hade kommit i kapp honom. Viftandet resulterade sedermera i att en av förföljarna träffades.⁸⁴

HD menade att personen som förföljdes befann sig i en mycket trång situation och att han fruktade att när som helst bli utsatt för allvarlig misshandel av ett flertal ungdomar. Mot bakgrund av de ovan nämnda omständigheterna ansåg HD att det förelåg en nödvärnssituation. Däremot menade HD att det våld som personen i fråga använt sig av genom att vifta med tapetkniven var att anse som uppenbart oförsvarlig. HD påpekade att den kniv som personen använde i syfte att försvara sig själv med var skarp och kunde tillfoga angriparna mycket allvarliga skador. HD ansåg dock att situationen var sådan att den angripne svårligen kunnat besinna sig enligt reglerna om nödvärnsexcess i 24 kap. 6 § BrB. Följaktligen kunde inte den angripne dömas för straffansvar för sin nödvärnshandling.⁸⁵

3.1.2 NJA 1992 s. 474

I NJA 1992 s. 474 uppstod frågan om person A och B skulle dömas för dråp med motiveringen att de tillsammans och i samförstånd berövat en man livet genom knivhugg, mot invändning om bland annat nödvärn. Trots att det inte

---

⁸⁴ NJA 1990 s. 210.

⁸⁵ NJA 1990 s. 210.

gick att fastställa vem av de tilltalade som hade utdelat det dödande knivhugget dömde HD A och B i medgärningsmannaskap för dråp. I fråga om nödvärnsinvändningen menade HD att det inte hade getts någon trovärdig förklaring kring hur våldshandlingarna hade startat. HD menade att omständigheter såsom att den avlidne mannen var ensam mot två personer, med goda kroppskafter, talade emot att den avlidne personen var den som initierade det våldsamma händelseförloppet. I stället ansåg HD att omständigheten att de var två mot en talade för att den avlidne personen var den som befann sig i en nödvärnssituation och hade rätt att agera i nödvärn gentemot person A och B.⁸⁶

3.1.3 RH 1994:9

I RH 1994:9 ansåg HovR:n att en person som hade kört en bil genom en folksamling och därigenom kört på två personer hade agerat i nödvärn i förhållande till dessa. Personen i fråga, A.S, hade befunnit sig på ett diskotek när flera personer misshandlade honom. A.S försökte fly från platsen genom att sätta sig i sin bil och köra därifrån. När A.S körde från platsen försökte han föra bilen genom en lucka i en folksamling och körde då på två personer.⁸⁷

Mot bakgrund av att A.S tidigare hade blivit misshandlad av flera personer menade HovR:n att han befann sig i en nödvärnssituation när han satte sig i bilen och påbörjade körningen. Det brottsliga angreppet var fortfarande att betrakta som överhängande när A.S körde från platsen. Eftersom det fortfarande förelåg ett överhängande brottsligt angrepp riktat mot A.S under bilfärden, befann han sig följaktligen i en nödvärnssituation vid tillfället då han körde på de två personerna. Enligt HovR:n körde A.S på de två personerna i syfte att avvärja det överhängande brottsliga angreppet. Eftersom det inte kunde uteslutas att personerna som blev påkörda tillhörde angriparna i den tidigare misshandeln, ansåg HovR:n att dessa var att betrakta som angripare.⁸⁸

---

⁸⁶ NJA 1992 s. 474.

⁸⁷ RH 1994:9 s. 9.

⁸⁸ RH 1994:9.

Efter att ha konstaterat att det inte fanns någon annan väg från platsen och att A.S befann sig i en pressad situation med starkt begränsade möjligheter att överväga olika handlingsalternativ, konstaterade HovR:n att A.S inte agerade uppenbart oförsvarligt och friade honom därefter.⁸⁹

3.1.4 Mål B 3835–23

I mål B 3835–23 hade Hovrätten för Västra Sverige att bedöma en nödvärnssituation där flera angripare agerade tillsammans och i samförstånd. Omständigheterna var sådana att två maskerade män bröt sig in i den angripnes lägenhet genom balkongen. Samtidigt försökte två andra maskerade personer ta sig in i lägenheten genom ytterdörren. Utan förvarning och verbala hot gick de två maskerade männen till angrepp mot lägenhetens ägare. Lägenhetens ägare hade dessförinnan beväpnat sig med kniv som sedermera kom i användning. I den tumultartade situationen som uppstod i lägenheten knivhögg lägenhetens ägare angriparna till döds. Av utredningen i målet följde det att det totalt rörde sig om tjugofem hugg och skärningar av olika slag.⁹⁰

Mot bakgrund av att de två maskerade männen hade tagit sig in i lägenheten och omedelbart gått till fysiskt angrepp mot lägenhetens ägare ansåg TR:n att denne befunnit sig i nödvärnssituation gentemot båda angriparna. TR:n menade dessutom att avvärjningshandlingen inte i sig kunde anses vara uppenbart oförsvarligt. Då angriparna var i numerärt överläge samt att angriparna varken sa eller reagerade på den angripnes motstånd med kniven ansåg TR:n att den angripne inte kunde ha haft för avsikt att tillfoga angriparna de skador som de åsamkades.⁹¹ TR:n gjorde dock bedömningen att antalet knivhugg alternativt skärning innebar att försvarshandlingen var att betrakta som uppenbart oförsvarlig. Mot bakgrund av angreppets karaktär och händelseförlopp fann TR:n emellertid att den angripne haft svårt att besinna

---

⁸⁹ RH 1994:9 s. 10.

⁹⁰ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-07-21 i mål B 3835–23, s. 12.

⁹¹ Borås tingsrätt, dom 2023-05-05 i mål B 3075–22, s. 69.

sig. Följaktligen friades den angripne från ansvar genom bestämmelsen om nödvärnsexcess i 24 kap. 6 § BrB.⁹²

Även HovR:n slog fast att den angripne hade nödvärnsrätt gentemot de två angripna. Vad gäller försvarlighetsbedömningen menade HovR:n att den angripnes avvärjningshandling hade hållit sig inom nödvärnets ramar. Mot bakgrund av att händelseförloppet var snabbt och överraskande, samt att det var befogat av den angripne att förmoda att angripna var ute efter att ta hans liv, ansåg HovR:n att den angripne inte kunde klandras för att han inte vidtog andra handlingsalternativ. Därav ansågs det knivvåld som användes inte oproportionerligt.⁹³ I enlighet härmed åtnjöt den angripne enligt HovR:n ansvarsfrihet på grund av reglerna om nödvärn och inte nödvärnsexcess.⁹⁴

3.2 Fall där gärningen var begången i medgärningsmannaskap

3.2.1 NJA 1995 s. 661

I fallet NJA 1995 s. 661 väcktes frågan om nödvärnsrätt i samband med ett brottsligt angrepp begånget i medgärningsmannaskap. Två individer, rånare 1 och rånare 2, försökte råna en juvelbutik. Medan rånare 1 försökte råna butiken väntade rånare 2 i en flyktbil utanför. Inne i butiken tvingade rånare 1 butiksägaren, under vapenhot, att överlämna pengar och varor. Vid detta tillfälle befann sig även en tredje person, här kallad person A, i butiken. När rånare 1 hotade butiksägaren med pistol ingrep A. Tillsammans med butiksägaren lyckades A övermanna och avvärja rånare 1. Därefter lämnade A butiken med pistolen i handen och avfyrade två skott som träffade rånare 2 som åsamkades allvarliga kroppsskador.⁹⁵

Under den tid då A avfyrade skotten mot rånare 2 fortsatte en brottningsliknande situation inne i butiken mellan butiksägaren och rånare 1.

---

⁹² Borås tingsrätt, dom 2023-05-05 i mål B 3075–22 s. 71.

⁹³ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-07-21 i mål B 3835–23, s. 11.

⁹⁴ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-07-21 i mål B 3835–23, s. 12.

⁹⁵ NJA 1995 s. 661.

Åtalet mot A omfattade försök till dråp, vilket han bestridde med hävdad nödvärn. TR:n fann att A:s nödvärnsinvändning inte var trovärdig. Följaktligen dömdes A för försök till dråp. TR:n dömde sedermera rånare 2 för försök till rån i medgärningsmannaskap.⁹⁶

HovR:n och HD ansåg att A:s nödvärnsinvändning inte var helt obefogad. Frågan som uppstod var om A hade rätt till nödvärn när han avfyrade skotten som skadade rånare 2. HovR:n konstaterade att det brottsliga angreppet från rånarna inte var avslutat när A avfyrade skotten. Då rånare 1 fortfarande utövade nödvärn inne i butiken ansåg HovR:n att det pågick ett brottsligt angrepp när A avfyrade skotten. Baserat på rånare 2 medverkan i det brottsliga angreppet, menade HovR:n att A hade nödvärnsrätt inte bara mot rånare 1 utan också mot rånare 2.⁹⁷

I fråga om A:s nödvärnsrätt gentemot rånare 2 gjorde HD en annan bedömning. HD valde att bedöma rånare 2 handling separat från det brottsliga angreppet som rånare 1 initierade genom att gå in i butiken och under vapenhot försöka tillgripa pengar samt varor. Trots att rånare 1 och 2 agerade tillsammans och i samförstånd vad gäller rånförsöket, ansåg HD att det objektivt sett inte förelåg något påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp från rånare 2. Med andra ord valde HD att bedöma A:s nödvärnsrätt gentemot rånare 2 isolerat från A:s nödvärnsrätt mot rånare 1.⁹⁸ Då handlingen var att bedöma som uppenbart oförsvarlig dömdes A av HD för grov misshandel och vållande till kroppsskada.⁹⁹

---

⁹⁶ NJA 1995 s. 661.

⁹⁷ NJA 1995 s. 661.

⁹⁸ NJA 1995 s. 661.

⁹⁹ NJA 1995 s. 661.

4 Analys

4.1 Nödvärnsrätt i förhållande till ett brottsligt angrepp begånget av flera personer

Som huvudregel har en person rätt till nödvärn om det föreligger ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom i enlighet med 24 kap. 1 § 2 st 1 punkten BrB. Om hänsyn endast tas till vad som följer av lagtexten verkar det inte göras någon åtskillnad i nödvärnsrätten beroende på om angriparen är en eller flera. Då förarbetena till BrB endast behandlar rätten till nödvärn med utgångspunkt från angriparen som en person, uppstår emellertid frågan hur nödvärnsrätten förhåller sig till omständigheten då det brottsliga angreppet utförs av flera personer. På denna fråga ger lagstiftaren inget konkret svar.

Förslag på hur nödvärnsrätten bör se ut i en situation där angriparna är flera och agerar i medgärningsmannaskap återfinns i litteraturen. Medan Zila är av uppfattningen att varje angripares individuella agerande måste utgöra ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp, är Svensson av åsikten att det vore mer ändamålsenligt att bedöma det brottsliga angreppet som en enda gärning begånget i medgärningsmannaskap.

I en situation där två eller flera personer deltar i misshandeln av en individ genom att turas om att slå och hålla i offret kan det vara svårt att dela upp det brottsliga angreppet. Angriparna kan bidra olika mycket till misshandeln, och samtliga angripare behöver inte uppfylla de krav som föreskrivs för en specifik brottskategori för att dömas för brottet i medgärningsmannaskap. I ett sådant läge hävdar Svensson att det vore mer lämpligt att nödvärnsrätten baseras på angriparnas gemensamma handlingar. Utifrån denna gemensamma handling kan den angripne sedan avgöra om nödvärnsrätt föreligger.

Utifrån rättsfallen som presenteras i uppsatsens tredje avsnitt framstår det som oklart huruvida domstolarna väljer att bedöma nödvärnsrätten mot flera angripare på det sätt som Svensson föreslår. I NJA 1995 s. 661 gör HovR:n

och HD olika bedömningar. HovR:ns resonemang ligger mer i linje med Svenssons förslag att bedöma nödvärnsrätten utifrån den gemensamma gärningen begången i medgärningsmannaskap. HD valde däremot att separera nödvärnsrätten baserat på angriparnas individuella handlingar.

Eftersom HD åtnjuter formell auktoritet enligt rättskälleläran och är prejudikatinstans, får utgångspunkten vara att nödvärnsrätten ska separeras baserat på angriparnas individuella handlingar. Det finns dock utrymme för ifrågasättande av om detta avgörande verkligen har klargjort rättsläget för samtliga nödvärnssituationer. I NJA 1995 s. 661 var det fråga om ett rånförsök där angriparna hade en tydlig rollfördelning och befann sig på olika platser. I andra fall, exempelvis NJA 1990 s. 210 och NJA 1992 s. 474, där angriparna befann sig på samma fysiska plats och utförde liknande handlingar, verkar det inte som att HD separerade nödvärnsrätten baserat på angriparnas handlingar. Tvärtom tycks nödvärnsrätten ha grundats på det gemensamma brottsliga angreppet som gärningsmännen utförde tillsammans. Frågan om nödvärnsrätten ska baseras på angriparnas gemensamma eller individuella handlingar kan möjligen vara beroende av brottet som utlöser nödvärnet, angriparnas rollfördelning och graden av deras delaktighet.

Något som talar emot att nödvärnsrätten är beroende av brottet som utlöser nödvärnet, angriparnas rollfördelning och graden av deras delaktighet är HovR:ns avgörande i RH 1994:9. Detta avgörande antyder att den angripnes rätt till nödvärn inte var beroende av om de två personerna som blev påkörda var närvarande på samma plats som de som utförde misshandeln. Det var inte heller av betydelse att de två personerna hade begått liknande handlingar. Avgörande för bedömningen tycks endast ha varit att det förelåg ett överhängande brottsligt angrepp.

Den uppmärksamme läsaren inser att det rättsfall som separerar nödvärnsrätten baserat på angriparnas individuella handlingar är nyare än de ovan nämnda rättsfallen och har därigenom möjligtvis klargjort rättsläget. Mot bakgrund av mål B 3835–23, där HovR:n bedömde nödvärnsrätten utifrån angriparnas gemensamma agerande, tenderar osäkerheten kring om

nödvärnsrätten ska baseras på angriparnas gemensamma eller individuella handlingar kvarstå. På liknande sätt som rättsfallen före NJA 1995 s. 661 var omständigheterna sådana i mål B 3835–23 att angriparna befann sig på samma fysiska plats och agerade på liknande sätt. Det var alltså inte en fråga om ett brottsligt angrepp där den ena angriparen befann sig utanför lokalen i en flyktbil. I mål B 3835–23 befann sig angriparna i den angripnes lägenhet och attackerade denne på liknande sätt.

Svaret på frågan om nödvärnsrätten ska baseras på angriparnas gemensamma eller individuella agerande får, med hänsyn till rättskälleläran och HD:s auktoritet som prejudikatinstans, hämtas från det enda avgörandet från HD som behandlar frågan explicit, nämligen NJA 1995 s. 661. Trots detta återstår osäkerhet kring huruvida detta rättsfall bör vara vägledande för samtliga nödvärnssituationer eller endast i de fall där det föreligger en tydlig skillnad i angriparnas individuella handlande. Det är möjligt att nödvärnsrätten mot flera angripare påverkas av brottet som utlöser nödvärnet, angriparnas rollfördelning och graden av deras delaktighet. Det är inte uteslutet att bedömningen av nödvärnsrätten mot flera angripare kan skilja sig åt beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.

4.2 Nödvärnsrättens förenlighet med den angripnes intressen när angriparna är flera

I en nödvärnssituation kan den angripnes intressen variera. Som framkommer av uppsatsens andra avsnitt delar de flesta personer som utsätts för ett brottsligt angrepp vissa gemensamma intressen. Enligt Asp och Lernestedt grundar sig dessa intressen på rätten till liv, säkerhet och hälsa. I den rättsfilosofiska litteraturen menar Leverick och Uniacke att den angripnes rätt till liv är så stark att den har företräde framför angriparnas rätt till liv.

Även om osäkerhet föreligger hämtas vägledning från NJA 1995 s. 661 när det gäller frågan om nödvärnsrätten bör baseras på angriparnas gemensamma eller individuella handlingar. HD:s bedömning att separera nödvärnsrätten baserat på angriparnas individuella handlingar innebär att den angripne måste

bedöma varje angripares agerande innan någon avvärjningshandling utförs. Frågan som uppstår är om detta kan anses vara förenligt med den angripnes intressen.

Som följer av rättsfallen i avsnitt 3 innebär nödvärnssituationer ofta stress och press för den som blir angripen. När det gäller brott som begås i medgärningsmannaskap kan det dessutom vara svårt för den angripne att avgöra vem som gör vad, samt vilka av angriparna som uppfyller kravet på ett brottsligt angrepp. Om omständigheterna är sådana som i mål B 3835–23, där tiden är knapp och angriparna agerar snabbt och aggressivt, finns risken att den angripne inte hinner försvara sig om han först måste göra en individuell bedömning av varje angripares agerande innan han företar en nödvärnshandling.

Som Svensson i avsnitt 2.3 redan påpekat ställer HD:s uppdelning av nödvärnet höga krav på den angripne. Kravet att den angripne måste stanna upp, reflektera och bedöma varje angripares handlingar innan en nödvärnshandling påbörjas, kan sätta den angripne i fara i situationer där snabba beslut är nödvändiga. I mål B 3835–23 fanns ingen tid för sådana överväganden och en försening i agerandet hade eventuellt kunnat leda till den angripnes död. En uppdelning av nödvärnet baserat på individuella handlingar riskerar därmed att strida mot ett av nödvärnets grundläggande syften, nämligen att möjliggöra för individen att försvara sig och skydda sitt liv, sin säkerhet och hälsa.

I nödvärnssituationer där det brottsliga angreppet inte omedelbart hotar den angripnes liv återkommer ändå samma resonemang. I fallen NJA 1990 s. 210, NJA 1994 s. 474 och RH 1994:9 har det krävts omedelbara nödvärnshandlingar för att förhindra skador på den angripnes säkerhet och hälsa. Att i en stressad och pressad situation kräva mer detaljerade överväganden av den angripne innan en nödvärnshandling företas kan öka risken för skador och strida mot ett av de övergripande syftena med nödvärn, nämligen att skydda den angripne.

Samtliga nödvärnssituationer innebär emellertid inte en sådan stress och press för den angripne att det blir omöjligt att ställa krav på den angripnes rationalitet. Som visat genom NJA 1995 s. 661 finns det nödvärnssituationer där angriparna har en tydlig rollfördelning och där angriparnas delaktighet skiljer sig tydligt åt. Om det i en sådan situation inte ställs krav på den angripne att separera nödvärnsrätten utifrån angriparnas individuella handlingar, tenderar den angripnes intressen prioriteras på ett sätt som kan uppfattas som alltför långtgående.

Leverick och Uniacke diskuterar enbart den angripnes företräde till liv framför angriparnas när situationen är sådan att livet står på spel. Om den angripnes liv, säkerhet och hälsa inte direkt hotas, kan det inte påstås vara oförenligt med den angripnes intressen att dela upp nödvärnet baserat på angriparnas individuella handlingar. I NJA 1995 s. 661 utgjorde inte rånare 2 agerande ett hot mot person A:s liv, säkerhet eller hälsa. Därför kan en nödvärnsrätt baserat på rånare 1 och 2 individuella handlingar inte anses oförenligt med person A:s intressen i den aktuella nödvärnssituationen.

Om krav inte ställs på den angripne att agera rationellt och proportionerligt i en nödvärnssituation kan detta leda till ökad våldsanvändning i samhället. En ökad användning av våld skulle inte bara strida mot det övergripande målet att rättssystemet inte bör bidra till eskalering av våld i samhället utan det skulle också innebära en risk för överträdelse av art. 2 EKMR.

5 Slutsats och avslutande reflektioner

Mot bakgrund av HD:s auktoritet enligt rättskälleläran och som prejudikatinstans får utgångspunkten anses vara att nödvärnsrätten ska separeras baserat på angriparnas individuella handlingar. Den angripne har rätt till nödvärn mot angriparna om de enskilt uppfyller kravet på ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp. Då rättskällorna saknar tydliga riktlinjer om hur nödvärnsrätten mot flera angripare som agerar i medgärningsmannaskap ska bedömas dras denna slutsats med försiktighet. Enligt min mening finns det utrymme att ifrågasätta om NJA 1995 s. 661 ska vara vägledande i samtliga nödvärnssituationer. Möjligen är nödvärnsrätten gentemot flera angripare beroende av brottet som utlöser nödvärnet, angriparnas rollfördelning och graden av deras delaktighet.

Om HD:s bedömning av nödvärnsrätten i NJA 1995 s. 661 ska förstås som en huvudregel som ska tillämpas i samtliga nödvärnssituationer tenderar den angripnes intressen att inte tillgodoses. I situationer där snabba beslut är nödvändiga kan en sådan bedömning sätta den angripne i fara. En uppdelning av nödvärnet baserat på individuella handlingar riskerar därmed att strida mot ett av nödvärnets grundläggande syfte, nämligen möjligheten för individen att skydda sitt liv, sin säkerhet och hälsa. Samtliga nödvärnssituationer innebär dock inte en sådan stress och press för den angripne att en individuell bedömning av angriparnas handlingar inte kan företas.

Då brott som begås av flera angripare förekommer, ligger det i den angripnes intresse att få klarhet i hur denne får agera när faran är framme. Avsaknaden av tydliga riktlinjer från lagstiftare och rättstillämpare kan möjligtvis bero på att varje nödvärnssituation är sin egen. Då rättsläget alltjämt förefaller oklart hade ett ställningstagande från lagstiftare eller rättstillämpare varit att föredra. Sett till den angripnes perspektiv bör ett sådant ställningstagande innebära att nödvärnsrätten baseras på angriparnas gemensamma handlingar.

6 Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1944:59 Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten.

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk.

SOU 1988:7 Frihet från ansvar: om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet: slutbetänkande.

Propositioner

Prop. 1962:10 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till brottsbalk, del B.

Prop. 1993/94:129 Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.).

Svensk författningssamling

Svensk författningssamling (1962:700) Brottsbalk.

Rättsfall m.m.

Sverige

Högsta domstolen

NJA 1970 s. 58.

NJA 1970 s. 280.

NJA 1976 s. 183.

NJA 1980 s. 606.

NJA 1990 s. 210.

NJA 1992 s. 474.

NJA 1994 s. 48.

NJA 1995 s. 661.

NJA 2005 s. 237.

NJA 2006 s. 535.

NJA 2009 s. 234.

NJA 2012 s. 45.

NJA 2017 s. 531.

NJA 2023 s. 114.

Övriga svenska domstolar

Svea Hovrätt, RH 1994:9.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2023-07-21 i mål B 3835–23.

Borås tingsrätt, dom 2023-05-05 i mål B 3075–22.

Domstolar utanför Sverige

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Česnulevičius v. Lithuania, no. 13462/06, 10 januari 2010.

R.R and Others v. Hungary, no 19400/11, 4 december 2012.

Litteratur

Alexius, Katarina (1996), 'Något om juridik, etik och rättspolitik', *SvJT* s. 363–367.

Asp, Petter, *Nödvärnsrätten i kvinnoperspektiv*, Texter, Iustus, Uppsala, 2018, s. 529–555 (originalutgåva Granström, Görel (red.), *Lika inför lagen?*, Iustus, Uppsala, 1999, s. 85–108).

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Iustus, Uppsala, 2013.

Frände, Dan och Lernestedt, Claes (2021), 'Nödvärn i Sverige och Finland – några utsnitt.' *SvJT* s. 767–812.

Jareborg, Nils (2004), 'Rättsdogmatisk metod som vetenskap.' *SvJT* s. 1–10.

Kagrell, Marie (2023), 'Nödvärn mot flera (angripare).' *SvJT* s. 788–811.

Kleineman, Jan: "Rättsdogmatisk metod", i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 upplag., Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21–46.

Lernestedt, Claes, *Är vi alla funktionärer? Om straffrättslig kosmologi och bland annat nödvärn, nöd och underlåtenhet att bistå nödställd*, Dahlstrand, Karl (red.), *Festskrift till Karsten Åström*, Juristförlaget, Lund, 2016, s. 331–351.

Leverick, Fiona, *Killing in Self-Defence*, Oxford University Press, New York, 2006.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2021.

Jarvis Thomson, Judith, *The Realm of Rights*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1990.

Uniacke, Suzanna, *Permissible killing*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

Zila, Josef, *Nödvärn mot flera medverkande i ett brottsligt angrepp samt ansvar för handlande i s k putativt nödvärn*, JT 1995/96, nr 4, s. 1141–1145.

Lagkommentarer

Wennberg, Suzanne, *Brottsbalken – en kommentar* (24 november 2023, JUNO, version 23), kommentaren till 24 kap. 1 §.

Zila, *Brottsbalk (1962:700) 24 kap. 1 §*, Lexino 2023-06-01 (JUNO)

Övrigt

Digitala källor

Brottsförebyggande rådet (2023), *Anmälda brott*. Tillgänglig på <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/anmalda-brott.html> (besökt 2023-11-24).

Brottsförebyggande rådet (2023), *Våld och misshandel*. Tillgänglig på <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/anmalda-brott.html> (besökt 2023-11-24).

Högsta domstolen (2022), *Petter Asp*. Tillgänglig på <https://www.domstol.se/hogsta-domstolen/justitierad/petter-asp/> (besökt 2023-12-27).

Stockholms universitet, *Claes Lernestedt*. Tillgänglig på <https://www.su.se/profiles/lerne-1.219652> (besökt 2023-12-27).